

УДК 349.3:355.1

DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-52-2-78-89>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОДНОРАЗОВОЇ ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ У РАЗІ ЗАГИБЕЛІ (СМЕРТІ) ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Гаврилова О.О.

LEGAL REGULATION OF ONE-TIME FINANCIAL ASSISTANCE IN THE EVENT OF THE DEATH OF A SERVICEMEMBER

Havrylova O.O.

У статті здійснено комплексний аналіз правового регулювання одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця як одного з ключових елементів системи соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей. Актуальність теми зумовлена зростанням значення механізмів державної матеріальної підтримки родин загиблих військовослужбовців в умовах воєнного стану, а також потребою у належному правовому забезпеченні реалізації права на відповідну виплату. Наголошено, що одноразова грошова допомога має спеціальну правову природу, поєднуючи ознаки соціальної гарантії, компенсаційної виплати та засобу оперативного реагування держави на соціально значущі ризики, пов'язані з проходженням військової служби.

У роботі досліджено систему нормативно-правових актів, які регулюють підстави, умови, порядок призначення і виплати одноразової грошової допомоги, зокрема положення Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», підзаконних актів Кабінету Міністрів України та відповідної судової практики. Визначено основні юридичні факти, з якими законодавець пов'язує виникнення права на допомогу, а також охарактеризовано коло осіб, які мають право на її отримання. Обґрунтовано, що правова конструкція цієї виплати спрямована не лише на формальне закріплення права на допомогу, а й на забезпечення підвищеного соціального захисту найбільш вразливих категорій осіб, зокрема дітей, непрацездатних батьків, вдови (вдівця), утриманців загиблого військовослужбовця.

Особливу увагу приділено аналізу особистого розпорядження військовослужбовця щодо виплати одноразової грошової допомоги на випадок його загибелі (смерті). Доведено, що таке розпорядження має окремі спільні риси із заповітом, однак не є заповітом за своєю правовою природою, оскільки обмежується виключно визначенням отримувачів конкретної державної виплати. Водночас підкреслено, що навіть за наявності такого розпорядження законодавство встановлює гарантії для окремих категорій осіб, які незалежно від його змісту мають право на визначену частку допомоги, що підтверджує соціальну спрямованість правового регулювання.

Окремо проаналізовано актуальну судову практику Верховного Суду, яка має важливе значення для формування єдиного підходу до застосування норм права у спорах щодо призначення одноразової грошової допомоги. Зокрема, звернуто увагу на судові позиції щодо права дитини, зачатої за життя військовослужбовця, але народженої після його смерті, на отримання відповідної виплати, а також на підхід суду до оцінки обставин смерті військовослужбовця у стані алкогольного сп'яніння. Установлено,

що судова практика орієнтована на захист соціальної сутності цієї допомоги, недопущення надмірного формалізму та забезпечення справедливого балансу між буквою закону і його метою.

Ключові слова: військовослужбовець, одноразова грошова допомога, смерть, загибель, член сім'ї, особисте розпорядження, захист, правове регулювання, судова практика.

Постановка проблеми. У сучасних умовах особливого значення набувають питання належного соціального захисту осіб, які забезпечують оборону держави, а також членів їхніх сімей. Загибель (смерть) військовослужбовця є не лише трагічною подією для родини, а й юридичним фактом, з яким пов'язується виникнення комплексу правовідносин, спрямованих на забезпечення матеріальної підтримки близьких загиблого. Одним із найбільш важливих елементів такого захисту виступає одноразова грошова допомога (далі – ОГД), що має компенсаційне, соціальне та гарантійне значення. Наприклад, К.П. Жидченко в одноразовій грошовій допомозі військовослужбовцям вбачає окремий складник системи їх соціального захисту, призначення якого полягає у пом'якшенні соціальних ризиків та стабілізації соціального становища відповідних осіб. Науковець акцентує, що така допомога має особливу правову природу, оскільки є сукупністю державних виплат, які надаються на відмінних від соціального страхування та соціальної допомоги засадах: вона не передбачає попередньої участі отримувача у формуванні відповідних фондів через внески та не ставиться у залежність від рівня його матеріальної потреби [1, с. 150]. Таким чином, одноразова грошова допомога військовослужбовцям є спеціальною формою державного соціального захисту, що надається у визначених законом випадках з метою матеріальної підтримки самого військовослужбовця або членів його сім'ї у разі настання юридично значущих обставин. Саме така допомога має особливий правовий характер, яка, як поєднання соціальної

гарантії та компенсаційної виплати, є засобом негайної реакції держави на соціально значущі ризики військової служби. Зміст і мета цієї виплати вимагають, щоб ця виплата розглядалася як самостійний елемент системи соціального захисту військовослужбовців для гарантування соціальної захищеності та забезпечення соціальної справедливості.

Одним із видів одноразової грошової допомоги є одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, правове регулювання якої є одним із найбільш чутливих і соціально значущих напрямів сучасного правового забезпечення статусу військовослужбовців та членів їхніх сімей. Умови, за яких держава стикається з потребою посиленого захисту осіб, які виконують обов'язок із забезпечення оборони, безпеки та суверенітету, об'єктивно підвищують значення правових механізмів матеріальної підтримки родин загиблих. Слушною вважаємо думку О. С. Кухарєва, суть якої полягає в тому, що одноразова грошова допомога, що виплачується у зв'язку із загибеллю військовослужбовця, не входить до складу спадкового майна, яке виникає після його смерті, а право на її одержання виникає у членів сім'ї чи близьких родичів самостійно, а не в порядку спадкування. Специфіка підстав для призначення цієї виплати, так само як і умов, за яких особа може бути позбавлена права на неї, виключає можливість розглядати її як об'єкт універсального спадкового правонаступництва. За своєю суттю така допомога є компенсаційною виплатою, оскільки її призначення полягає у матеріальному забезпеченні членів сім'ї загиблого військовослужбовця, зокрема

батьків, дітей, другого з подружжя та утриманців, у зв'язку з втратою ними близької людини [2, с. 120].

Стан дослідження. Дослідження щодо питань надання грошової допомоги військовослужбовцям проводили такі вчені, як В. Я. Бурак, В.В. Волинець, С. Я. Вавженчук, В. С. Венедиктов, К.П. Жидченко М. І. Іншин, Т. М. Кириченко, Т. В. Колеснік, О. Є. Кухарев, В. І. Прокопенко, Д. І. Сіроха, Г. І. Чанишева, Н. М. Хуторян, В. І. Щербина, О. М. Ярошенко та інші. Проте, окремі питання правового регулювання одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, в тому числі й у період воєнного стану залишилися поза увагою вчених.

Тому **метою** цієї статті є комплексний аналіз правового регулювання одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця та вивчення судової практики у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця в Україні має багаторівневий характер. Базовим нормативно-правовим актом є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 № 2011-ХІІ (далі – Закон № 2011-ХІІ) [3]. У статті 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» йде мова про те, що одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, є виплатою, яка забезпечена та гарантована державою, тобто держава визнає право відповідної особи на отримання такої допомоги і зобов'язана її забезпечити за наявності передбачених законодавством умов [3]. Природу одноразової грошової допомоги

у разі загибелі (смерті) військовослужбовця також визначив Верховний Суд України у своїй Постанові від 10.05.2024 р. у справі № 440/6725/23 (провадження № К/990/5495/24), де зазначається, що відповідному виду одноразової грошової допомоги притаманний компенсаторний характер. Також Верховний Суд зауважив, що призначення такої одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця полягає у наданні, у межах можливого, матеріальної підтримки членам сім'ї загиблого військовослужбовця, зокрема його батькам, дітям, дружині, а також утриманцям, які зазнали втрати близької особи та годувальника. З огляду на це, позбавлення дитини військовослужбовця права на одержання зазначеної допомоги лише з мотивів часу її народження не узгоджується ні зі змістом відповідного правового регулювання, ні з цільовим призначенням закону [4]. Ми вважаємо, що у випадку загибелі (смерті) військовослужбовця, одноразова грошова допомога повинна розглядатися не лише як виплата, передбачена законом, але і як механізм забезпечення соціального захисту сім'ї особи, яка загинула під час виконання обов'язку захисту держави. Саме тому правозастосування в цій сфері має прагнути максимально забезпечити право на допомогу для тих осіб, для яких втрата військовослужбовця спричинила значні особисті та матеріальні наслідки.

Проаналізувавши Закон № 2011-ХІІ, необхідно зауважити, що він передбачає підстави та перелік суб'єктів, які мають право на отримання одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця. Наприклад, у разі: 1) настання загибелі або смерті військовослужбовця під час виконання ним службових обов'язків, а також смерть, спричинена хворобою, що виникла у зв'язку з

виконанням обов'язків військової служби. Таке право також виникає у випадку смерті особи вже після звільнення з військової служби, якщо вона настала не пізніше ніж через один рік із дня звільнення та була зумовлена отриманими під час служби пораненням, контузією, каліцтвом або захворюванням, пов'язаними з виконанням обов'язків військової служби; 2) смерть військовослужбовця в період перебування на військовій службі, а також смерть, що стала наслідком захворювання або нещасного випадку, які мали місце під час проходження служби. Допомога також підлягає виплаті у разі смерті особи після її звільнення з військової служби, якщо така смерть настала в межах одного року після звільнення та була спричинена пораненням, контузією, каліцтвом, захворюванням або нещасним випадком, що пов'язані з проходженням військової служби; 3) загибель або смерть військовозобов'язаного чи резервіста, якого було призвано для участі в навчальних, перевірочних, спеціальних зборах або для проходження служби у військовому резерві, якщо така подія мала місце під час виконання ним обов'язків військової служби чи обов'язків служби у військовому резерві [3].

Аналізуючи відповідні положення, можна спостерігати, що законодавець виділяє три важливі групи юридичних фактів, із настанням яких пов'язується виникнення права на призначення та виплату одноразової грошової допомоги: по-перше, загибель (смерть) військовослужбовця під час виконання обов'язків військової служби або внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням таких обов'язків; по-друге, смерть військовослужбовця в період проходження військової служби чи внаслідок обставин, пов'язаних із її проходженням; по-третє, загибель (смерть)

військовозобов'язаного або резервіста під час проходження зборів чи служби у військовому резерві. Такий підхід показує, що законодавець прагне охопити різні, але пов'язані соціально-правові ситуації смерті особи у зв'язку з виконанням військового обов'язку або військової служби, і, таким чином, зобов'язаний забезпечити належний соціальний захист для членів родини, які залишилися, та для інших осіб, визначених законом.

Щодо суб'єктів отримання одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, то ними є безпосередньо члени сім'ї загиблого (померлого). Поняття «член сім'ї» розтлумачив Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 03.06.1999 № 5-рп/99, де у п. 1 як «особу, що перебуває з суб'єктом права на пільги щодо оплати користування житлом і комунальними послугами у правовідносинах, природа яких визначається: кровними (родинними) зв'язками або шлюбними відносинами; постійним проживанням з військовослужбовцем, веденням з ним спільного господарства. Такі ознаки (вимоги) застосовуються диференційовано при конкретному визначенні членів сім'ї, які мають право на названі пільги» [5].

Таким чином, законодавець відносить до членів сім'ї загиблого (померлого) військовослужбовця досить широке коло осіб. До нього належать діти, у тому числі усиновлені, а також зачаті за життя загиблої (померлої) особи та народжені після її смерті; діти, щодо яких загиблого (померлого) особу за життя було позбавлено батьківських прав; вдова або вдівець; батьки чи усиновлювачі загиблого (померлого), якщо вони не були позбавлені батьківських прав стосовно нього або якщо такі права були поновлені на момент його загибелі (смерті); онуки, якщо на час

загибелі (смерті) їхні батьки вже померли; жінка або чоловік, з якими загибла (померла) особа фактично проживала однією сім'єю без реєстрації шлюбу та без перебування будь-кого з них в іншому шлюбі, за умови встановлення цього факту судовим рішенням, що набрало законної сили; а також інші утриманці загиблої (померлої) особи, які відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» мають право на пенсію у зв'язку із втратою годувальника [3]. Отже, до таких утриманців належать непрацездатні члени сім'ї загиблого або померлого військовослужбовця, які перебували на його утриманні. Відповідно до Закону України від 09.04.1992 № 2262-ХІІ, непрацездатними членами сім'ї визнаються діти, брати, сестри та онуки, які не досягли 18-річного віку; особи, старші за цей вік, якщо інвалідність у них настала до досягнення 18 років; батьки та дружина (чоловік), які досягли пенсійного віку або є особами з інвалідністю; а також дід і баба за відсутності осіб, які за законом зобов'язані їх утримувати [6].

Проте слід зауважити, що є категорія непрацездатних членів сім'ї, які незалежно від того чи перебували вони на утриманні загиблого (померлого) військовослужбовця мають право на отримання пенсії у разі втрати годувальника, а також набувають права на отримання відповідної одноразової грошової допомоги – це непрацездатні діти, непрацездатні батьки, дружина (чоловік), якщо вони втратили джерело засобів до існування, у визначених законом випадках - батьки і дружині (чоловікові) загиблого військовослужбовця [6]. Отже, законодавство, що регулює одноразову грошову допомогу у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, структуроване таким

чином, щоб охопити не лише найближчих родичів померлого, але й інших осіб, які були на його утриманні або об'єктивно потребують підвищеного соціального захисту. Це також дає підстави вважати, що така допомога є по суті соціальною та компенсаційною, і призначена для надання справедливої матеріальної допомоги найбільш вразливим членам сім'ї померлого військовослужбовця.

Таким чином, у підсумку варто наголосити, що законодавець визначив певні передумови отримання одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця: 1) загибель (смерть) військовослужбовця повинна бути пов'язана з виконанням ним обов'язків військової служби або із захворюванням, яке він набув виконуючи обов'язки військової служби; а також у інших випадках, передбачених Законом № 2011-ХІІ (див. вище); 2) відсутність вчинення загиблим (померлим) військовослужбовцем кримінального чи адміністративного правопорушення під час проходження ним військової служби або якщо загибель (смерть) настала внаслідок перебування особи у стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння або внаслідок умисного заподіяння собі тілесного ушкодження; 3) особа повинна належати до визначеного переліку членів сім'ї, які мають право на отримання відповідного виду одноразової грошової допомоги.

Законом № 2011-ХІІ також визначено диференціацію розміру грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця в залежності від того при яких обставинах настала його смерть чи загибель. Наприклад 750 прожиткових мінімумів на одну працездатну особу станом на 2026 рік становить 2496000 грн., які виплачуються членам сім'ї військовослужбовця, який загинув (помер) під час виконання ним

обов'язків військової служби або внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням ним обов'язків військової служби, тощо. Членам сім'ї військовослужбовця, який загинув (помер) в період проходження ним військової служби або внаслідок захворювання чи нещасного випадку під час такої служби та у інших випадках виплачується одноразова грошова допомога кратна 500 прожиткових мінімумів на одну працездатну особу, а це – 1664000 грн. (див. ч. 2 ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»).

Важливим є те, що на момент дії воєнного стану, який був введений Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022, діє Постанова Кабінету Міністрів України «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28.02.2022 № 168 [7], положеннями якої передбачено, що: «Розмір одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця в період воєнного стану під час виконання ним обов'язків військової служби не може становити менше 15 млн. гривень» [7]. Проте, слід зауважити, що відповідні положення Постанови Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 64/2022 розповсюджуються лише на ті випадки, які передбачені п. 1 ч. 2 ст.16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» № 2011-ХІІ, тобто у разі смерті (загибелі) військовослужбовця під час виконання ним обов'язку військової служби. У інших випадках, на період воєнного стану, членам сім'ї військовослужбовця виплачується одноразова грошова допомога у 500-кратному

прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб.

Аналізуючи чинне законодавство, яке врегульовує процедуру отримання одноразової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, слід звернути увагу на таке право військовослужбовця як залишення за життя особистого розпорядження. Це право передбачено ч. 4 ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», в якій мова йде про те, що до відповідного особистого розпорядження встановлюються така вимога як письмова форма, тобто воно оформлюється у вигляді документу, який може складатись у довільній формі з обов'язковим підписом військовослужбовця. У змісті цього особистого розпорядження повинен бути визначений розмір частки у відсотках одноразової грошової допомоги, яка буде виплачена у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, тим особам, яких він обрав та вказав у своєму розпорядженні [3].

Справжність підпису особистого розпорядження військовослужбовця засвідчує командир військової частини або нотаріус. В особистому розпорядженні військовослужбовець може визначити розмір частки у відсотках одноразової грошової допомоги особам, які мають на неї право. Якщо особисте розпорядження відсутнє або ним не охоплено всю суму, допомога виплачується особам, визначеним законом, у рівних частках. Також важливим моментом, який потрібно враховувати під час реалізації права на отримання одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця є термін протягом якого особи, які мають право на таку допомогу повинні реалізувати його, а саме 3 роки з дня виникнення у них такого права.

Водночас законодавство передбачає посилений захист окремих членів сім'ї військовослужбовця, навіть при наявності особистого розпорядження. Тобто законодавством визначено категорію осіб, які гарантовано мають частку одноразової грошової допомоги. Так, згідно абз. 6 п.2 Постанови Кабінету Міністрів України «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану»: «Незалежно від змісту особистого розпорядження право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги мають малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки загиблої (померлої) особи у розмірі 50 відсотків частки, яка належала б кожному з них у разі призначення і виплати одноразової грошової допомоги за відсутності особистого розпорядження» [7].

Таким чином, навіть за наявності особистого розпорядження військовослужбовця законодавець не надає йому абсолютного характеру, а встановлює межі його реалізації з метою захисту найбільш соціально вразливих членів сім'ї. Це означає, що в рамках правового механізму виплати одноразової грошової допомоги пріоритет надається не лише волі загиблого (померлого), але й соціальній справедливості та необхідності гарантування мінімального рівня матеріальної підтримки малолітніх, неповнолітніх, непрацездатних дітей, непрацездатного подружжя та батьків. Таким чином, особисте розпорядження у цій сфері має диспозитивний, але обмежений характер, оскільки не може усунути законодавчо визначені гарантії для осіб, які потребують підвищеного соціального захисту.

З огляду на вищевикладене, можемо зауважити, що характер особистого розпорядження військовослужбовця частково схожий на заповіт, але не є заповітом. Погоджуємось з думкою О. Є. Кухарєва: «що особисте розпорядження військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста на випадок своєї загибелі (смерті) про виплату одноразової грошової допомоги не визначається в цьому Законі або в іншому нормативному акті як «заповіт»... Воно не може містити інших розпоряджень, ніж призначення отримувачів грошової допомоги» [2, с. 119].

У цьому сенсі особисте розпорядження військовослужбовця щодо виплати одноразової грошової допомоги у разі його смерті слід розглядати як незалежний спеціальний правовий інструмент, який має окремі спільні ознаки із заповітом, але не ототожнюється з ним за своєю правовою природою. Спільним для обох є те, що це особиста воля особи у разі її загибелі (смерті) щодо майбутньої долі майнового блага. Проте, цей вид розпорядження принципово відрізняється від заповіту за предметом, обсягом, змістом та правовими наслідками, оскільки він зосереджений на визначенні отримувачів конкретної державної виплати і не охоплює ширшого розпорядження майном чи іншими правами. Таким чином, його слід визначати не як вид заповіту, а як спеціальну односторонню заяву публічно-правового характеру, спрямовану на персоналізацію механізму виплати одноразової грошової допомоги.

Також в системі правового регулювання одноразової грошової допомоги можемо виділити Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності

або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві» від 25 грудня 2013 р. № 975 [8], яка є не менш важливою, ніж вище проаналізовані нормативно-правові акти, оскільки вона визначає та деталізує механізм виплати такої допомоги. Що стосується безпосередньо військовослужбовців Збройних Сил України і виплати одноразової допомоги членам їх сімей у разі їх загибелі (смерті) діє Наказ Міністерства Оборони України від 25.01.2023 № 45 «Про затвердження Порядку і умов призначення та виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовців Збройних Сил України в період дії воєнного стану» [9]. Цей Наказ № 45 містить відповідний Порядок у якому визначається перелік документів, які необхідні для призначення та виплати одноразової грошової допомоги, які оформлюються в органах військового управління, військових частинах, установах, військових навчальних закладах, підрозділі персоналу Командування Сухопутних військ Збройних Сил України та в Кадровому центрі Збройних Сил України, окреслюються повноваження органів військового управління щодо призначення та виплати ОГД та алгоритм опрацювання документів, які подаються для призначення та виплати ОГД [9].

Важливе місце у правовому регулюванні одноразової грошової допомоги членам сім'ї загиблого (померлого) військовослужбовця займає судова практика. Тому необхідно зауважити, що на практиці часто виникають проблеми у реалізації членами сім'ї загиблого (померлого) військовослужбовця свого права

на отримання одноразової грошової допомоги. Наприклад, неоднозначність рішень місцевих судів у справах щодо отримання одноразової грошової допомоги дітьми як членами сім'ї, які були народжені після загибелі (смерті) військовослужбовця. Одним із прикладів є Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 10.05.2024 р. у справі № 440/6725/23 [4], в якій визначено такі основні аспекти: 1) дитина, яка зачата за життя військовослужбовця, але народжена після його загибелі (смерті) не позбавляється права на отримання одноразової грошової допомоги; 2) одноразова грошова допомога має компенсаторний характер і спрямована на матеріальну підтримку членів сім'ї після втрати годувальника, до якої належить й дитина військовослужбовця, яка була народжена після його смерті. Тому формальний підхід до дати народження дитини не відповідає меті цієї виплати; 3) відмова у виплаті одноразової грошової допомоги дитині, яка народилася після загибелі (смерті) військовослужбовця є необґрунтованою і дискримінаційною.

Також й у іншій Постанові Верховного Суду від 08.07.2025 р. у справі №280/2822/23 викладена позиція щодо права дитини, яка народилася після смерті військовослужбовця, на отримання одноразової грошової допомоги, а саме: право на отримання одноразової грошової допомоги належить також дитині військовослужбовця, яка була зачата за життя загиблої (померлої) особи, але народилася після її смерті. При цьому на таку дитину не може покладатися негативний тягар наслідків, пов'язаних із неможливістю здійснення уповноваженим органом перерозподілу відповідних сум, а також із виникненням спору щодо їх перерозподілу чи повернення коштів, безпідставно отриманих

іншими особами [10]. З огляду на вищевикладене, можемо зауважити, що на сьогодні Верховним Судом вже сформувалася усталена позитивна практика щодо категорій справ, у яких здійснюється захист права дитини, яка народилася після загибелі (смерті) військовослужбовця на отримання нею одноразової грошової допомоги.

Цінною для подальшого правозастосування норм права, які визначають правила надання одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця є Постанова Верховного Суду від 29.06.2022 року у справі №640/6477/19 [11]. Так, у Постанові Суд зазначив, що за результатами аналізу відповідної правової норми колегія суддів підтримала висновки судів попередніх інстанцій про те, що підставою для непризначення та невиконання одноразової грошової допомоги є не сам по собі факт перебування військовослужбовця у стані алкогольного сп'яніння, а лише така ситуація, коли смерть настала як наслідок його власних активних дій, учинених у такому стані. Отже, саме по собі встановлення алкогольного чи наркотичного сп'яніння на момент смерті не може автоматично зумовлювати відмову членам сім'ї у наданні зазначеної виплати. Суд також дійшов висновку, що у конкретній справі смерть ОСОБА_3 була спричинена протиправними діями ОСОБА_4, а не стала наслідком учинення самим загиблим злочину, адміністративного правопорушення чи дій, вчинених у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння, які безпосередньо призвели до його смерті. У зв'язку з цим колегія суддів погодилася, що відмова відповідача у призначенні та виплаті одноразової грошової допомоги членам сім'ї загиблого військовослужбовця була незаконною [11].

Таким чином, з аналізу цієї Постанови Верховного Суду можемо виокремити такі основні її положення: 1) сам факт алкогольного сп'яніння військовослужбовця не є автоматичною підставою для відмови у виплаті одноразової грошової допомоги членам його сім'ї. Потрібно враховувати те, чи була смерть наслідком його власних дій у стані сп'яніння. Тобто необхідно встановити причинно-наслідковий зв'язок між його діями у стані алкогольного (наркотичного) сп'яніння та фактом його смерті; 2) право на одноразову грошову допомогу виникає на дату смерті військовослужбовця, і саме законодавство, чинне на цю дату, застосовується для визначення розміру виплати; 3) одноразова грошова допомога виплачується всім членам сім'ї, які мають на неї право, у рівних частках, якщо немає відмови від частки одного з членів сім'ї.

Висновок. У підсумку хочемо зазначити, що правове регулювання в Україні порядку надання одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця представлене нормами спеціального законодавства, підзаконними нормативно-правовими актами та правозастосовною практикою, що в сукупності формують складний механізм визначення підстав виникнення права на одноразову грошову допомогу, кола уповноважених осіб, порядку реалізації такого права та умов розподілу належних сум. Встановлено, що законодавець загалом достатньо широко визначає як підстави для призначення одноразової грошової допомоги, так і коло осіб, які можуть претендувати на її отримання. Однак правова конструкція відповідних норм є не лише спробою формалізувати право на виплату, але й забезпечити підвищений рівень захисту для найбільш вразливих категорій осіб, включаючи дітей, непрацевдатних

батьків та непрацевдатного подружжя загиблого (померлого). Разом із тим, чинне правове регулювання не позбавлене окремих проблемних аспектів, пов'язаних із множинністю нормативних джерел, складністю практичного застосування положень щодо розподілу часток, строків реалізації права на допомогу, а також із можливістю виникнення спорів між особами, які претендують на її отримання. Це свідчить про потребу подальшого вдосконалення законодавства у напрямі підвищення його системності, правової визначеності та узгодженості.

Література:

1. Жидченко К.П. Одноразова грошова допомога як елемент соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Серія Право. Вип. 38. Том. 1. С. 148-151.
2. Кухарев О. Є. Правова природа одноразової грошової допомоги у разі загибелі військовослужбовця. Правова держава. 2024. № 55. С. 114-122. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.55.311962>.
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ. Відомості Верховної Ради України, 1992, № 15, ст.190.
4. Постанова Верховного Суду України від 10.05.2024 р. у справі № 440/6725/23 (провадження № К/990/5495/24). URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/118962318> (дата звернення: 14.04.2026).
5. Рішення Конституційного Суду України від 03.06.1999 № 5-рп/99 у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99#Text> (дата звернення: 13.04.2026).
6. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 № 2262-ХІІ. Відомості Верховної Ради України, 1992, № 29, ст.399
7. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.04.2026).
8. Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працевдатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 р. № 975. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.04.2026).
9. Про затвердження Порядку і умов призначення та виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовців Збройних Сил України в період дії воєнного стану: Наказ Міністерства Оборони України від 25.01.2023 № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0176-23/paraz1#n14> (дата звернення: 14.04.2026).
10. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 08.липня 2025 р. у справі №280/2822/23. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=128740142>
11. Постанова Верховного Суду від 29 червня 2022 року у справі №640/6477/19. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=105024793> (дата звернення: 13.04.2026).

References:

1. Zhydchenko K.P. Odnorazova hroshova dopomoha yak element sotsialnogo zakhystu viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. 2016. Serii Pravo. Vyp. 38. Tom. 1. S. 148-151.

2. Kukhariev O. Ye. Pravova pryroda odnorazovoi hroshovoi dopomohy u razi zahybeli viiskovosluzhbovtiv. Pravova derzhava. 2024. № 55. S. 114-122. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.55.311962>.

3. Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv ta chleniv yikh simi: Zakon Ukrainy vid 20.12.1991 № 2011-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1992, № 15, st.190.

4. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 10.05.2024 r. u spravi № 440/6725/23 (provadzhenia № K/990/5495/24). URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/118962318> (data zvernennia: 14.04.2026).

5. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 03.06.1999 № 5-rp/99 u spravi za konstytutsiinymy podanniamy Sluzhby bezpeky Ukrainy, Derzhavnogo komitetu naftovoi, hazovoi ta naftopererobnoi promyslovosti Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy shchodo ofitsiinoho tлумachennia polozhen punktu 6 statti 12 Zakonu Ukrainy «Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv ta chleniv yikh simi», chastyn chetvortoi i piatoi statti 22 Zakonu Ukrainy «Pro militsiiu» ta chastyny shostoi statti 22 Zakonu Ukrainy «Pro pozhezhnu bezpeku» (sprava pro ofitsiine tлумachennia termina «chlen simi»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99#Text> (data zvernennia: 13.04.2026).

6. Pro pensiine zabezpechennia osib, zvilnenykh z viiskovoi sluzhby, ta deiakykh inshykh osib: Zakon Ukrainy vid 09.04.1992 № 2262-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1992, № 29, st.399

7. Pytannia deiakykh vyplat viiskovosluzhbovtiam, osobam riadovoho i nachalnytskoho skladu, politseiskym ta yikh simiam pid chas dii voiennoho stanu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.02.2022 № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 13.04.2026).

8. Pro zatverdzhennia Poriadku pryznachennia i vyplaty odnorazovoi hroshovoi dopomohy u razi zahybeli (smerti), invalidnosti abo chastkovoi vtraty pratsezdatnosti bez vstanovlennia invalidnosti viiskovosluzhbovtiv, viiskovozoboviazanykh ta rezervistiv, yaki pryzvani na navchalni (abo

perevirochni) ta spetsialni zbory chy dlia prokhodzhennia sluzhby u viiskovomu rezervi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25 hrudnia 2013 r. № 975. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2013-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 14.04.2026).

9. Pro zatverdzhennia Poriadku i umov pryznachennia ta vyplaty odnorazovoi hroshovoi dopomohy u razi zahybeli (smerti) viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy v period dii voiennoho stanu: Nakaz Ministerstva Oborony Ukrainy vid 25.01.2023 № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0176-23/paraz1#n14> (data zvernennia: 14.04.2026).

10. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho administratyvnoho sudu vid 08 lypnia 2025 r. u spravi №280/2822/23. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=128740142>

11. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 29 chervnia 2022 roku u spravi №640/6477/19. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=105024793> (data zvernennia: 13.04.2026).

Havrylova O.O. Legal regulation of one-time financial assistance in the event of the death of a servicemember. – Article.

The article provides a comprehensive analysis of the legal regulation of a one-time monetary benefit in the event of the death of a servicemember as one of the key elements of the system of social and legal protection of servicemembers and their family members. The relevance of the topic is by the growing importance of state financial support mechanisms for the families of fallen servicemembers under martial law, as well as by the need for proper legal support for the exercise of the right to such payment. It is emphasized that the one-time monetary benefit has a special legal nature, combining the features of a social guarantee, a compensatory payment, and a means of prompt state response to socially significant risks associated with military service.

The study examines the system of legal acts regulating the grounds, conditions, procedure for the assignment, and payment of the one-time monetary benefit, in particular the provisions of the Law of Ukraine “On Social and Legal Protection of Servicemembers and Members of Their Families,” subordinate acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine, and relevant case law. The main legal facts with which the legislator associates the emergence of the right to such benefit are identified, and the range of persons entitled to receive it is characterized. It is

substantiated that the legal structure of this payment is aimed not only at the formal establishment of the right to assistance, but also at ensuring enhanced social protection for the most vulnerable categories of persons, including children, dependent parents, the widow (widower), and dependants of the deceased servicemember.

Particular attention is paid to the analysis of the servicemember's personal instruction regarding the payment of the one-time monetary benefit in the event of his or her death. It is proved that such an instruction has certain features in common with a will, but is not a will in its legal nature, since it is limited exclusively to determining the recipients of a specific state payment. At the same time, it is emphasized that even where such an instruction exists, legislation establishes guarantees for certain categories of persons who, regardless of its content, are entitled to a defined share of the benefit, which confirms the social orientation of this legal regulation.

The article also analyzes the current case law of the Supreme Court, which is of great importance for the formation of a uniform approach to the application of legal norms in disputes concerning the assignment of the one-time monetary benefit. In particular, attention is paid to judicial positions regarding the

right of a child conceived during the servicemember's lifetime but born after his death to receive the relevant payment, as well as to the Court's approach to assessing the circumstances of a servicemember's death while in a state of alcohol intoxication. It is established that judicial practice is oriented toward protecting the social essence of this benefit, preventing excessive formalism, and ensuring a fair balance between the letter of the law and its purpose.

Keywords: servicemember, one-time monetary benefit, death, loss of life, family member, personal instruction, protection, legal regulation, case law.

Авторська довідка:

Гаврилова Олена Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного та приватного права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

<https://orcid.org/0000-0002-1455-7294>

Дата подачі автором 14.04.2026.

Дата прийняття після рецензування 23.04.2026.

Дата публікації 09.05.2026

